

**ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ:
РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ**

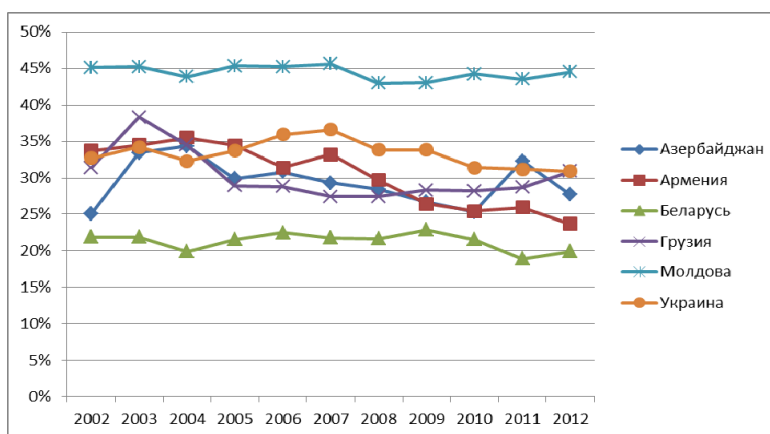

Рис. 4. Динамика доли ЕС в импорте стран «Восточного партнерства»

Источник: составлено автором

Таким образом, наибольшего экономического взаимодействия с ЕС достигла Молдова. Европейский Союз является основным торговым партнером этой страны, его доля в товарообороте стремится к 50%. Все остальные страны «Восточного партнерства» значительно отстают по этому показателю. С другой стороны, значение показателя Молдовы не свидетельствует о глубокой экономической интеграции с ЕС. Если рассматривать пример Хорватии, которая проделала путь от подписания соглашения об Ассоциации в 2005 г. до полноправного членства в Евросоюзе в 2013 г., то доля ЕС в товарообороте страны не опускалась ниже 60% (табл. 2).

Что касается влияния инициативы «Восточное партнерство» на сближение экономик стран-участниц с экономикой ЕС и усиление торговых связей между ними, то можно отметить низкую эффективность данной программы. Показатели торговли ЕС со странами «Восточного партнерства» до принятия инициативы и после начала ее реализации в 2009 г. не изменились в лучшую сторону, а скорее даже ухудшились. Именно с 2009 г. наблюдается снижение доли ЕС в общем объеме товарооборота стран-участниц. Но тут следует учитывать влияние экономического кризиса на экономики всех субъектов сотрудничества. Следовательно, за годы действия программы «Восточное партнерство» значительных достижений по усилению торгового взаимодействия и углубления экономической интеграции достигнуто не было.

Таблица 2.

Динамика внешней торговли Хорватии и ЕС, 2002-2012 гг.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Экспорт, млн.долл.США	4903,6	6186,6	8024,2	8772,6	10376,9	12360,2	14123,7	10491,8	11810,7	13364	12368,9
Импорт, млн.долл.США	10722	14209	16589,2	18560,4	21502,5	25829,5	30726,9	21204,9	20067	22714,7	20834,3
Экспорт в ЕС, млн.долл.США	3232,9	4227,2	5278,8	5561,4	6665,9	7448,3	8595,9	6351,2	7210,6	7996,8	7195,7
Импорт из ЕС, млн.долл.США	7710	10405,3	11771,1	12606	14446,8	16725,8	19712,1	13296,3	12068,9	14046	13032,6
Доля ЕС в товарообороте, %	70	71,7	69,3	66,5	66,2	63,3	63,1	62	60,5	61,1	60,9

Составлено автором на основе [2, 6].

Тем не менее, «Восточное партнерство» играет важную роль в процессе европейской интеграции для стран-участниц. Имея ряд недостатков, эта программа стала дополнительным импульсом для дальнейшего развития отношений между странами-партнерами и ЕС. Несмотря на то, что участие в «Восточном партнерстве» не гарантирует полной интеграции с ЕС, эта программа может стать механизмом, предоставить новые возможности и инструменты, эффективное использование которых позволит странам-партнерам приблизиться к достижению этой цели.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ:

1. Development and cooperation – EuropeAid [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ec.europa.eu/europeaid/where/neighbourhood/country-cooperation>
2. TRADE MAP [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.trademap.org/index.aspx?ReturnUrl=%2fCountry_SelProductCountry_TS.aspx
3. Государственная служба статистики Украины [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Государственный комитет статистики Республики Азербайджан [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.azstat.org/indexen.php>
5. Национальный статистический комитет Республики Беларусь [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://belstat.gov.by>
6. Статистическая служба Европейского союза [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
7. Східне партнерство ЄС: додаткові можливості для євроінтеграції України / [І.Ф.Газізуллін, М.М.Гончар, О.В.Коломісць [та ін.]; за ред. В.Мартинюка; Укр. неза-леж. центр політ. дослідж. – К.: [Агентство "Україна"], 2009. – 84 с.

ГЛОБАЛЬНИЙ ВИМІР ДІЯЛЬНОСТІ ТНК. СПІВВІДНОШЕННЯ ТНК ТА НАЦІОНАЛЬНИХ ДЕРЖАВ У ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ.

Михайлов О.И., соискатель научной степени кандидата экономических наук кафедры международной экономики Мариупольского государственного университета (Украина)

Михайлов О.И. Глобальный вимір діяльності ТНК. Взаємовідносини ТНК та національних держав у глобальній економіці.

У статті розглядаються взаємодія ТНК та держав у глобальній економіці. Розглянуто питання впливу ТНК на приймаючі країни. Виокремлено основні напрямки впливу ТНК на світову економіку. Транснаціональні компанії та їх діяльність зростають не тільки

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

кількісно, але й якісно впливають на світову економічну систему в контексті процесу глобалізації. Транснаціональний капітал доволі часто може діяти всупереч національній безпеці країн, руйнувати державність країн, впливаючи негативно на політичну і економічну ситуацію в них. Створюючи конкуренцію національним державам, ТНК можуть здійснювати негативний вплив на розвиток національного бізнесу, що викликає протидію зі сторони національних економік. Національна економічна система, розвиваючи транснаціональну діяльність, має на меті вирішення двох основних завдань: залучення необхідного для розвитку капіталу та проведення власної політики експансії на зарубіжних ринках. Завдяки своїй організаційній структурі ТНК міцно зміцнили свої позиції в системі світового господарства. ТНК, володіючи величезними капіталами, проникли не тільки в економічне життя країн-партнерів, але й у політичне життя, підтримуючи ті або інші партії і спрямування. ТНК здійснюють економічну, фінансову, торгову, технологічну, а на новому етапі і політико-соціальну взаємодію між країнами. Діяльність ТНК принципово змінює картину світу, і тому без урахування цього неможливо вивчати процеси, що відбуваються в сучасних економічних відносинах.

Ключові слова: ТНК, держава, світове господарство, взаємовідносини, приймаюча країна, транснаціональна діяльність.

Михайлов О.И. Глобальное измерение деятельности ТНК. Взаимоотношения ТНК и национальных государств в глобальной экономике.

В статье рассматривается взаимодействие ТНК и государств в глобальной экономике. Рассмотрены вопросы влияния ТНК на принимающие страны. Выделены основные направления влияния ТНК на мировую экономику. Транснациональные компании и их деятельность растут не только количественно, но и качественно влияют на мировую экономическую систему в контексте процесса глобализации. Транснациональный капитал довольно часто может действовать вопреки национальной безопасности стран, разрушать государственность стран, воздействуя негативно на политическую и экономическую ситуацию в них. Создавая конкуренцию национальным государствам, ТНК могут оказать негативное влияние на развитие национального бизнеса, противодействие со стороны национальных экономик. Национальная экономическая система, развивая транснациональную деятельность, имеет целью решение двух основных задач: привлечение необходимого для развития капитала и проведения собственной политики экспансии на зарубежных рынках. Благодаря своей организационной структуре ТНК прочно укрепили свои позиции в системе мирового хозяйства. ТНК, обладая огромными капиталами, проникли не только в экономическую жизнь стран - партнеров, но и в политическую жизнь, поддерживая те или иные партии и направления. ТНК осуществляют экономическое, финансовое, торговое, технологическое, а на новом этапе и политико - социальное взаимодействие между странами. Деятельность ТНК принципиально меняет картину мира, и поэтому без учета этого невозможно изучать процессы, происходящие в современных экономических отношениях.

Ключевые слова: ТНК, государство, мировое хозяйство, взаимоотношения, принимающая страна, транснациональная деятельность.

Mikhailov O. The global dimension of TNCs. Relations multinationals and national states in global economy.

The article discusses the interaction of TNCs and states in the global economy. The questions of the impact of TNCs on host countries is the basic direction of the influence of TNCs on the world economy. Multinational companies and their activities are growing, not only quantitatively but also qualitatively affect the global economy in the context of globalization. Transnational capital can often act contrary to the national security of the countries, destroying the country's statehood, impacting negatively on the political and economic situation in them. Creating competition for national states, TNCs can have a negative impact on the development of national business, opposition from national economies. National economic system, developing transnational activities, aims two main objectives: to attract the capital necessary for the development and expansion of its own policy on foreign markets. Due to its organizational structure TNC firmly strengthened their position in the world economy. TNC, with its huge capital penetrated not only in the economic life of the countries - partners, but also in political life, supporting certain parties and directions. TNCs pursue their economic, financial, commercial, technological and at the new stage and political - social interaction between the two countries. TNCs fundamentally changes the picture of the world and, therefore, without this it is impossible to study processes in modern economic relations.

Keywords: TNC, state, world economy, relationships, the host country, transnational activities.

Сучасні ТНК характеризуються досить самостійною і вагомою роллю в глобальній економіці та політиці. ТНК і національні держави зрівнюються за потенціалом та ступенем впливу. Та сьогодні закладаються основи, які підривають роль національних держав. Для боротьби проти них, як правило, пропонується створення транснаціональних політичних рухів та інститутів, досить впливових для обмеження влади транснаціональних корпорацій. Однак слід також мати на увазі, що джерелом могутності ТНК є їх союз і взаємодія із сильною та дездатною національною державою, а відтак транснаціональні політичні рухи та інститути не здатні функціонувати ефективно самі по собі, без опори на національні інтереси держав, особливо тих, які для транснаціональних капіталів є об'єктом експансії й експлуатації.

Проблемам дослідження феномену ТНК, економічного механізму їх функціонування, пріоритетів та проблем розвитку в умовах глобалізації присвячено ряд праць зарубіжних і вітчизняних науковців. Авторами Д. Данінгом, Р. Робінзоном, С. Кіндлбергером, Х. Перлмутером, Ф. Руттом, С. Хіршем здійснений аналіз передумов, етапів формування і факторів розміщення транснаціональних компаній. Білорус Т.Я., Білошапка В.А., Рокоча В., Плотніков В., Новицький В., Руденко Л. дослідили типи, організаційні форми інтеграції компаній, механізм їх функціонування.

Метою статті є дослідження співвідношень держав і ТНК як важливих суб'єктів міжнародних відносин, визначення аналізу критеріїв порівняння ролі і місця держав і ТНК в сучасній світогосподарській системі.

Широке поширення та зростання кількості ТНК наприкінці ХХ століття є одним із найважливіших феноменів останнього часу, що породило численні його дослідження. При визначенні самого поняття ТНК самими дослідниками звертається увага на те, що вони володіють, контролюють, виробляють або надають послуги поза тією країною, де вони обгрунтовані, відзначається неоднозначний характер власності ТНК, що може бути приватною, державною або корпоративною (змішаною) [2]. По-різному оцінюється роль ТНК у світовому економічному розвитку й у міжнародних відносинах. Але у всіх країнах загальновізнимим є факт дуже широких можливостей ТНК і неухильного розширення їх діяльності поза національними межами. Загально визнана також їхня роль у широких вкладеннях капіталу в національну економіку. Сама оцінка діяльності ТНК дається дуже по-різному, починаючи від край позитивної і закінчуючи вкрай негативною. У якості негативних факторів виділяється те, що впроваджують сучасні технології, ТНК різко збільшують безробіття, погіршують фінансові баланси і порушують правила нормальної конкуренції. У багатьох країнах вказується на те, що власність і контроль над ключовими економічними секторами переходить у руки іноземних підприємств, що спричиняє істотний вплив на політичний суверенітет і на зміну соціокультурних цінностей, тобто внесення іноземних цінностей і зменшення ролі або повне знищення місцевих цінностей. Широко обговорюється також проблема впливу ТНК на збільшення добробуту місцевого населення, причому думки висловлюються самі різноманітні, від того, що вони піднімають, до визнання, що вони знижують добробут. Обговорюється їхня взаємодія з профспілковими організаціями в країнах, дискутується роль ТНК у формуванні і реалізації інтересів споживачів, якості і цін товарів, ними вироблених [14].

Ядро світогосподарської системи складають майже 500 ТНК, що мають практично необмежену економічну владу. Усього у світі діють приблизно 60 тис. фінансово-промислових груп і ТНК, що мають до 250 тис. філіалів за межами країн базування, контролюючи до 50% світового промислового виробництва, 65 зовнішньої торгівлі, 80% патентів і ліцензій на нову техніку, технології і ноу-хау. При цьому більша частина платежів, пов'язаних з трансфертом нових технологій, здійснюється всередині ТНК: в США їх частка складає 80%, в Великобританії – 90 [13].

На фоні вищезазначених процесів відбувається зростання обсягів міжнародного виробництва. Обсяги продажів, доданої вартості і експорту 78 000 ТНК і їх 780 000 закордонних філіалів збільшилися, відповідно, на 18, 16 і 12%. На них припадало 10% світового ВВП і 1/3

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

світового експорту. На першому місці у світі за кількістю діючих в країні зарубіжних філіалів знаходиться Китай, а темпи зростання ряду ТНК з країн, що розвиваються, і країн з перехідною економікою за останні 15 років перевищили показники ТНК з розвинутих країн.

Серед транснаціональних компаній домінують ТНК розвинутих країн, разом з тим, у світі спостерігається збільшення кількості нефінансових ТНК з країн, що розвиваються, у переліку 100 найбільших ТНК: з 5 у 2004 р. до 9 у 2011 р. Відбувається це через швидку інтернаціоналізацію операцій країн з ринком, що формується. У 2011 р. обсяги зарубіжних продажів і кількість працівників за кордоном 100 найбільших ТНК країн, що розвиваються, зросли, відповідно, на 48 і 73%. У переліку 100 найбільших ТНК країн, що розвиваються, переважає Азія (78 ТНК), наступні позиції займають Африка і Латинська Америка (по 11 компаній) [11, 13].

ТНК зазначеної регіональної приналежності у своїй діяльності охоплюють більш широкий перелік галузей, ніж найбільші ТНК з розвинутих країн. Проведений вище аналіз теоретичних положень діяльності ТНК та розгляд основних практичних результатів їх діяльності у світі дозволяє виділити такі переваги перетворення фірм у ТНК:

- використання усіх можливих ресурсів інших країн для досягнення мети діяльності;
- уникнення митних бар'єрів і проникнення на важкодоступні ринки;
- зникнення внутрішньої обмеженості ринку країни базування;
- зростання розміру підприємства та максимізація прибутку;
- отримання дешевих і якісних ресурсів;
- вибір оптимального рівня оподаткування тощо.

Транснаціональні компанії отримують переваги внаслідок різниці в економічному становищі країн розміщення свого капіталу. Саме маючи розгалужену структуру філій та дочірніх компаній ТНК реалізують свої можливості на світовому ринку. Одночасно транснаціональні компанії підкріплюють позиції своєї держави на території інших країн, створюючи там анклавні власності. Така система власності за кордоном забезпечує реальний міжнародний вплив держави.

Транснаціональні компанії та їх діяльність зростають не тільки кількісно, але й якісно впливають на світову економічну систему в контексті процесу глобалізації. Транснаціональний капітал доволі часто може діяти всупереч національній безпеці країн, руйнувати державність країн, впливаючи негативно на політичну і економічну ситуацію в них. Створюючи конкуренцію національним державам, ТНК можуть здійснювати негативний вплив на розвиток національного бізнесу, що викликає протидію зі сторони національних економік. Виступаючи як володарі могутніх ресурсів (прямі інвестиції ТНК в приймаючі країни складають майже 200 млрд. дол.), ТНК застосовують різні способи тиску на державні уряди з метою зменшення імовірності інвестиційного ризику [4, 98].

Національна економічна система, розвиваючи транснаціональну діяльність, має на меті вирішення двох основних завдань: залучення необхідного для розвитку капіталу та проведення власної політики експансії на зарубіжних ринках.

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій перевищує 4 трлн дол, а обсяг продажів ТНК становить 25% світових, причому 1/3 продукції ТНК випускається афілійованими закордонними структурами. Отже, обсяг продажів закордонних структур ТНК вже перевищує увесь світовий експорт. Причому обсяг продажів цих структур зростає на 20-30% швидше, ніж прямий експорт ТНК. В останні роки відмічено зростання прямих інвестицій ТНК (майже в три рази). Приблизно половина даних інвестицій відбувається за рахунок злиттів або поглинань, переважно серед фірм в розвинених країнах. Розвиток же дрібних і середніх підприємств в умовах постійних вливань та інвестицій ТНК відбувається вкрай повільно. Для того що б вийти на внутрішній ринок, дрібні і середні підприємства повинні випустити товар за якістю не поступається продукції ТНК, Так само деякі фірми йдуть на контакт з філіями ТНК в якій-небудь з країн [13].

Виділимо основні напрями впливу ТНК на світову економіку:

1. ТНК багато в чому визначає динаміку і структуру, рівень конкурентноздатності на світовому ринку товарів і послуг.
2. ТНК контролюють міжнародний рух капіталу та прямих іноземних інвестицій.
3. ТНК відіграють величезну роль у передачі технологій і знань, концентруючи НДДКР у своїх наукових центрах. Завдяки виробничим і фінансовим можливостям ТНК саме вони зосереджують у своїх руках більше наукомісткі виробництва. ТНК розробляють новітні види продукції з найбільш затребуваними споживчими властивостями.
4. ТНК є стимулятором міжнародної трудової міграції.

Таким чином, ТНК є рушійною силою основних ключових процесів сучасної світової економіки. Вони роблять позитивний вплив на економіку різних країн і регіонів. ТНК сприяє розвитку виробничих, наукових і технологічних між підприємствами в різних країнах і регіонах. Вони відіграють визначальну роль у процесі міжнародної конкуренції, співпрацюючи і змагаючись з малим і середнім бізнесом.

Економічний глобалізм в чистому вигляді полягає у безпрецедентній транснаціоналізації виробництва, торгівельної та банківської діяльності. Під цим терміном розуміється обростання національних "материнських" компаній численними дочірніми фірмами і філіями в різних кутках світу. Лавиноподібне зростання ТНК останнім часом пояснюється багатьма причинами, серед яких на першому місці, мабуть, знаходиться конкуренція, що змушує знижувати витрати, збільшуючи масштаби виробництва і вводячи новітні технології, шукати нові ринки, дешеву робочу силу, розмішувати виробництво там, де нижче оподаткування, і т. д. Особливістю ТНК в сенсі їх розвитку є те, що на відміну від національних компаній і корпорацій, тобто тих, чий економічний інтерес обмежується внутрішньодержавним ринком, у міру нарощування їх економічної потужності, вони де-факто стають провідними або веденими партнерами тієї держави, членами якого власники ТНК себе вважають. Якщо держава сильніша, то воно використовує ТНК для досягнення своїх політичних і економічних цілей, якщо ж сильніше ТНК (так, наприклад, обсяги продажу американської корпорації "Дженерал моторс" перевищують ВВП таких країн, як Швейцарія, Австрія і Швеція, разом узятих), то це, швидше за все, означає, що держава і ТНК зливаються в одне ціле, і реальні, а не підставні, часто невидимі власники ТНК таємно керують внутрішньою і зовнішньою політикою своїх держав і установкою на провідні політичні пости "своїх людей".

Однією з надзвичайно складних і суперечливих проблем, якій дається різна характеристика в працях іноземних авторів, є проблема взаємовідносин ТНК із національними урядами. Тут можна виділити три основні підходи: ліберальний (ортодоксальний), марксистський (радикальний), націоналістичний (неомарксистський). Кожний із них по-своєму інтенпугує взаємовідносини ТНК і їх національних урядів.

За останні тридцять років у відносинах ТНК та національних держав були великі перепади: від конфліктів до співробітництва. Якщо раніше уряди намагалися обмежити діяльність ТНК, то сьогодні ТНК розглядаються ними як засіб зміцнення національних позицій, створення національних переваг.

Система відносин між державою і ТНК являє собою діалектичну єдність протиріч. З одного боку, ТНК є важливим інструментом зовнішньоекономічного і зовнішньополітичного впливу, і держава не може не використовувати це в інтересах свого панування на світовій арені. З іншого боку, єдність інтересів не виключає наявності протиріч. Держава постійно намагається затвердити контроль над вивозом капіталу, товарів, технологій. ТНК здійснюючи свою стратегію одержання довгострокових прибутків, впливають на економічну кон'юнктуру країни-базування або країни, що приймає, і в результаті вступають у протиріччя з визначеними засобами державного регулювання економіки.

Дж. Даннінг у своїй статті "Уряд і ТНК: від конфронтації до кооперації" розвиваючи свою "еклектичну теорію, досліджував відносини між урядами і ТНК за останні три десятиліття й оцінює перспективу їх розвитку. Основні його положення:

1) у минулому державна політика щодо ТНК не була явно пов'язана з загальною державною стратегією, тому що ТНК контролювали вкрай незначну частину економіки і уряд вважав результати регулювання діяльності ТНК незначними;

2) сьогодні уряди змушені розглядати досягнення порівняльних переваг в області ресурсів, що знаходяться під їхньою юрисдикцією, як самостійну економічну ціль, відводячи все більше значення як зовнішнім, так і внутрішнім інвестиціям. Це відбувається внаслідок зближення економічних структур країн. Крім того, ТНК стають усе більш незалежними у виборі місця розміщення своїх філій [12, 32].

Дії урядів у 1960 - 1970-і роки Дж. Даннінг оцінює як нерегулярні і не скоординовані ними спроби розробити економічну стратегію

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

і тактику з урахуванням росту прямих іноземних інвестицій, які звичайно призводили до конфронтації з ТНК, причому перші ринулися збільшити свою частку за рахунок діяльності ТНК.

У 1980-і роки глобалізація економіки і науково-технічний прогрес сприяли переоцінці урядами політичних наслідків діяльності ТНК і зміні відношення до них.

У 1990-і роки, уряди стали грати координуючу роль у використанні виробничих можливостей, а іноземні інвестиції розглядаються як доповнення до внутрішніх. Вони розробляють політику, що стимулює надходження іноземних інвестицій у їхні країни і підвищення конкурентних переваг ТНК на іноземних ринках [12, 33].

Стратегічна єдність інтересів ТНК і держав цілком конкретно виявляється й у тому факті, що державна політика, партійна система, армія не можуть існувати без опори на фінансово-технічну підтримку ТНК. У постійну частку витрат, необхідних для зовнішньоекономічної експансії ТНК, перетворилися витрати чисто політичного порядку. Так, вартість парламентських виборів у Японії за останні двадцять років збільшилася в 70 разів. Загальні витрати на вибори президента і складу Конгресу США виростили з 1976 року до 1980 рік із 160 млн. доларів до 2,2 млрд. доларів [14].

Природно, неможливо одержувати від якоїсь організації багато тисяч доларів і при цьому не потрапляти під її вплив. Дійсно, 87 % корпорацій вважають, що ці "пожертвування" потім виливаються у вигідне для них законодавство і політичний курс.

Цільовою формою зв'язку великого бізнесу з органами державної влади є система лоббірування, спрямована на відстоювання інтересів ТНК. Сучасна лобістська система ТНК містить у собі цілі відділи корпорацій і їхніх об'єднань, різноманітні неформальні контактні організації, фонди, бюро і т.д. Вони ставлять за ціль впливати на прийняті законодавчі акти, діяльність партій, результати виборів і рішення судових органів.

Крім того, в останні десятиліття ТНК не обмежуються тільки фінансуванням яких-небудь політичних діячів. Найбільші власники ТНК самі входять до складу урядів і балотуються на посади глав держав. Так, в уряді Р.Рейгана кожний четвертий член був мультимільонером. Більш того, багатьом із них були довірені державні посади в секторах економіки, у яких вони до призначення мали свої фінансові інтереси.

Оскільки американські корпорації є вкладниками капіталу, то вони спричиняють важливий вплив на закордонну виробничу стратегію, і звичайно, основна увага з питань відносин ТНК і урядів приділяється саме їм.

Американські політичні лідери переконані, що національні інтереси США реалізуються шляхом експансії корпорацій у виробничі товари і послуг. Прямі іноземні вкладення розглядаються як основний інструмент, за допомогою якого США можуть підтримувати свої позиції на іноземних ринках. А закордонна експансія ТНК - це засіб підтримки американської домінуючої позиції у світовій економіці, що постійно розширюється, і насамперед у Західній Європі і Японії. Ця експансія вважається більш ефективною, ніж розширення експорту США.

ТНК оцінюються також як провідники глобального економічного розвитку і механізм поширення американської вільної підприємницької системи. Починаючи з Плану Маршалла, ТНК приділялася роль посилення іноземних економік і протистояння комунізму і соціалістичним моделям економічного розвитку.

Таким чином, ТНК мають величезні можливості брати участь у політичних процесах не тільки в країнах базування, але і в країнах, що приймають.

Необхідно відзначити і те, що уряди інших країн теж усе частіше стали розглядати ТНК як інструмент своєї національної політики, наприклад, у плані більш безпечного забезпечення своїх країн сировинними матеріалами. У ряді випадків при ослабленні американських ТНК їхнє місце займають японські й інші корпорації.

У той же час роль ТНК не може оцінюватися однозначно позитивно. Їх інтереси часто вступають у протиріччя з національними державами, малим і середнім бізнесом. Корпорації починають функціонувати, подібно урядам. Наприклад, ІВМ фактично являє собою цілу країну. У неї, як і у інших великих ТНК, «є свої кадри дипломатів - співробітників, що займаються діловими відносинами з національними державами. Її справжній електорат, якому вона прихильна, це, звичайно, не американці в цілому, а її акціонери. Таким чином, по мірі розширення глобалізації ми вступаємо в еру корпоративного феодалізму». Транснаціональний капітал, представлений насамперед ТНК і ТНБ і підтримуваний іншими акторами сучасної світової економіки, в силу об'єктивних закономірностей свого розвитку прагнуть до розширення економічної, але все більш виразно також до політичної та ідеологічної влади. Це обумовлює ситуацію двовладдя і динамічну рівновагу, що склалося між транснаціональним капіталом, з одного боку, і національними державами - з іншого. Протиція цих основних сил носить деалектичний характер і приймає різноманітні форми від прямого протистояння до цілком конструктивного та взаємовигідного співробітництва.

У тих випадках, коли інтереси транснаціонального капіталу об'єктивно збігаються з інтересами певних національних держав, він може забезпечити їм значні і навіть вирішальні переваги міжкраїнової економічної конкуренції. Для передових країн, що входять в так званий «золотий мільярд», їх двовладдя прийняло скоріше характер симбіозу. Розвинені держави активно сприяють розвитку власних ТНК, які, у свою чергу, забезпечують союзерам надходження податкових коштів від міжнародної діяльності і що, можливо, більш важливо, поширення їх економічного, а на наступному етапі і політичного впливу. Ці держави практикують різноманітні заходи підтримки транснаціонального капіталу, серед яких можна виділити:

1 Надання державних гарантій і страхування прямих інвестицій. Наприклад, у США діє Державна корпорація по страхуванню і гарантуванню інвестицій.

2 Підтримка у врегулюванні інвестиційних спорів. Створення спеціалізованих інститутів міжнародного арбітражу в інвестиційній сфері. Чинна Міжнародна конвенція з врегулювання інвестиційних спорів, підписана 115 країнами.

3 Створення справедливих і недискримінаційних інвестиційних умов як для вітчизняних, так і для іноземних інвесторів.

4 Вияток подвійного оподаткування.

5 Адміністративна і дипломатична підтримка своїх міжнародних корпорацій при освоєнні нових іноземних ринків.

Транснаціональний капітал чуйно відгукується на підтримку «своїх» держав, забезпечуючи збільшення їх економічної потужності і економічну експансію. Наприклад, за останні кілька років, діючи через свої корпорації, можуть в економічному відношенні Німеччина встановила не менш ефективний контроль над чеською економікою, ніж отриманий нею в результаті горезвісного «мюнхенської змови» і наступного військового вторгнення. Наприклад, в 1990 р. Німецький концерн «Фольксваген» приділяв чеську «Шкоду» і з урахуванням більш ранніх поглинань «Ауді» та іспанський «Seat» остаточно утвердився як паневропейська компанія. Напевно, потрібно тільки вітати, що боротьба за ринки перейшла з воєнно - політичної в жорстку, але принаймні безкровну економічну сферу. По відношенню до «своїх» міжнародним монополіям держава проводить досить суперечливу і двоїсту політику. Так як ці монополії є «своїми», держава надає їм всілякі кредити, субсидії, дотації, пільгове оподаткування. Однак зростання потужності міжнародної монополії призводить до збільшення відтоку капіталу з країни в цілому, але надає небажане негативний вплив на динаміку зайнятості та безробіття, продуктивність праці, темпи зростання промислового виробництва і, отже, обсяг ВВП у рамках економіки країни базування. До того ж великі корпорації іноді здатні направити зовнішню політику країни базування у власних інтересах. Відомо чимало випадків, коли уряди США, Великобританії та інших країн базування виявилися втягнутими в дорогі міжнародні конфлікти з метою захисту інтересів власних ТНК, які абсолютно не збігаються з інтересами інших громадян. Прямі закордонні інвестиції цілком можуть нести побічні технологічні переваги, і, незважаючи на те, що фірми намагаються привласнити цілком всі результати власної технології, багато переваги можуть бути присвоєні суб'єктами приймаючої країни. Відтік капіталу позбавляє країну базування таких побічних вигод. Отже, держава вживає низку заходів з метою впливу на «свої» ТНК, обмежуючи їхні закордонні операції у разі, якщо вони суперечать національним інтересам. Розвинені держави, розуміючи значення ТНК у сучасному світі, намагаються встановити над ним контроль. У результаті виникли специфічні державні ТНК (ДТНК). В даний час існує досить численна група транснаціональних корпорацій з державною участю. Причому багато з них входять до числа найбільших

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

промислових компаній світу.

У 90 -ті роки серед 500 найбільших промислових корпорацій світу 41 компанія, або 8,2% представляла собою державні ТНК. Найбільші ДТНК розташовані у Франції (8), Італії (2), Австрії (2), Індії (2), Бельгії, Великобританії, Іспанії, Норвегії, Швеції, Туреччині, Канаді, Японії, Мексиці, Венесуелі, Бразилії, Майлазії, Таїланді по одній. Обсяг продаж найбільших державних ТНК перевищує зараз 350 млрд дол. Здійснюється контроль над найважливішими видами ресурсів, державна корпорація перетворюється на силу, підпорядковує собі як постачальників, так і замовників, і вона може самостійно формувати і регулювати свої зв'язки. Така корпорація здатна чинити певний вплив на уряд.

Наприклад, мексиканська національна нафтова компанія «Пемекс», що перетворила Мексику в 70- і роки в одного з найбільших в світі виробників нафти, стала «державою в державі», прямо впливаючи на вироблення багатьох найважливіших економічних і політичних рішень. «Пемекс» займає перше місце серед найбільших компаній Мексики, обсяг продаж перевищив 30 млрд дол. на рік, прибуток - близько 2 млрд. дол., чисельність зайнятих - близько 110 тис. осіб. Державні підприємства субсидують приватний сектор через систему цін на свою продукцію, які держава стримує на відносно низькому рівні. В результаті підвищується конкурентоспроможність приватних фірм на зовнішніх ринках, а ціни на продукцію державних корпорацій постійно відстають від зростання витрат виробництва, що погіршує їх фінансовий стан. Складніше складаються стосунки з ТНК з менш розвиненими державами. Тут інтереси великих міжнародних корпорацій часто входять у суперечність з національним капіталом і через нього з державними інтересами.

Можна виділити основні моменти негативного впливу транснаціонального капіталу на національні:

- 1 ТНК створюють потужну конкуренцію місцевим компаніям і тіснять їх на внутрішньому ринку, не даючи розвиватися.
- 2 Вільні переміщення транснаціонального капіталу можуть підірвати стабільність національних валют і створювати небезпеку для національної безпеки країн.
- 3 ТНК проникають в галузі, пов'язані з національною безпекою, і можуть чинити негативний вплив на їх розвиток.
- 4 Космополітизм, внутрішньо притаманний транснаціональному капіталу, може пригнічувати незміцнілу державність країн і насаджувати ідеологію, яка суперечить інтересам розвитку національного бізнесу.
- 5 Транснаціональний капітал, захищаючи свої інтереси, може чинити потужний політичний тиск на приймаючі країни в напрямі, який іноді не збігається з національними інтересами. Методи інформаційного тиску, а також економічні і навіть силові заходи впливу з використанням військової потужності міжнародних воєнних сил (Ірак, Боснія).

ТНК відображають такий стан світової економіки, у якому рух капіталу і технологій набули високої мобільності, саме діяльність ТНК сприяє перетворенню світу в єдине ціле, де його окремі частини стають функціонально взаємозалежними, і, де виникають нові тенденції і закони розвитку.

Завдяки своїй організаційній структурі ТНК міцно зміцнили свої позиції в системі світового господарства. ТНК, володіючи величезними капіталами, проникли не тільки в економічне життя країн-партнерів, але й у політичне життя, підтримуючи ті або інші партії і спрямування.

ТНК здійснюють економічну, фінансову, торгову, технологічну, а на новому етапі і політико-соціальну взаємодію між країнами. Діяльність ТНК принципово змінює картину світу, і тому без урахування цього неможливо вивчати процеси, що відбуваються в сучасних економічних відносинах.

Існують різноманітні, суперечливі підходи щодо оцінки діяльності цих гігантських економічних корпорацій, що не приймають до уваги національні кордони. Проведене дослідження показує, що не можна оцінювати ТНК тільки негативно або позитивно. В кожному окремому випадку є свої переваги та недоліки.

В даний час світочні іноземні інвестиції ТНК значно перевищують об'єми міждержавного кредитування. Завдяки своїм капіталовкладенням ТНК сьогодні є в кожній галузі світового господарства.

Світовий досвід підтверджує життєвість і ефективність об'єднання капіталу в рамках транснаціональних корпорацій, що дозволяє прискорити оборот фінансових ресурсів, скоротити витрати за рахунок розвитку усередині транснаціональних корпорацій систем взаємозаліків і платежів, збільшити частки ресурсів у грошовій формі і мобільність перерозподілу, можливість підписання важливих договорів.

Таким чином, ТНК займають центральне місце в сучасній світогосподарській системі і роблять все більший вплив на міжнародні відносини і світову економіку в цілому, яка визначається особливостями їх розвитку. Вони відіграють головну роль у міжнародному переміщенні капіталу, є основними суб'єктами глобалізованого світового економічного простору, в тій чи іншій мірі контролюють до половини світового промислового виробництва. Значна частина товарів, послуг і особливо технологій переміщається по внутріфірмових каналах ТНК. Пристосовуючись до мінливих економічних умов, ТНК постійно здійснюють пошук найбільш ефективних стратегій. Особливе значення для ТНК мають стратегії взаємодії з приймаючими країнами та країнами базування.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Глобальна економіка: Навчальний посібник / Г.Г. Кальченко. –К.: КНЕУ, 2009. – 364 с.
2. Гриффін Р. Міжнародний бізнес. 4-е изд.; пер. с англ. под ред. А.Г. Медведева / Р. Гриффін, М. Пастей. – СПб.: Питер, 2006. – 1088 с.
3. Делягін М. Світовий кризис: Загальна теорія глобалізації. М.: Інститут проблем глобалізації, 2003 р. [Електронний ресурс]. Режим доступа: <http://www.imperativ.net/iprog/th01.html>
3. Орехова Т. Протиріччя та взаємодія між країнами і транснаціональними корпораціями в умовах невизначеності глобального економічного середовища / Т. Орехова // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – № 5. – С. 59–65.
4. Рогач О.І. Транснаціональні корпорації у світовому господарстві: монографія / О.І. Рогач. – К.: ВЦ «Київський університет». – 2006. – 150 с.
5. Руденко Л.В. Управління потоками капіталів у сучасній бізнес-моделі функціонування транснаціональних корпорацій: монографія / Л.В. Руденко. – К.: Кондор, 2004. – 480 с.
6. Сиденко В.Р. Глобализация и экономическое развитие. –К.:Фенікс, 2008. – 376 с.
7. Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації: Монографія / За ред. д-ра екон. наук, проф. Д. Г. Лук'яненка. — К.: КНЕУ, 2001. — 538 с.
8. Транснаціональні корпорації: навчальний посібник / В. Рокоча, О. Плотніков, В. Новицький та ін. – К.: Таксон, 2001. – 304 с.
9. Форми організації бізнесу транснаціональних корпорацій в Україні / Г.О. Сталінська // Пробл. науки. — 2004. — N 9. — С. 43-47.
10. Якубовський С.О. Транснациональные корпорации: особенности инвестиционной деятельности / С.О. Якубовский, Ю.Г. Козак, О.В. Савчук. – К.: ЦНЛ, 2006. – 488 с.
11. Aoki M. Corporations in Evolving Diversity: Cognition, Governance and Institutions / M. Aoki. – Oxford University Press, 2010. – 256 p.
12. Dunning J.N. The Eclectic Paradigm of International Production: A Restatement and Possible Extension / J.N. Dunning // Journal of International Business Studies. – 1988. – Vol. 19. – N 1. – P. 23–41.
13. UNCTAD –World Investment Report 2011. [Electronic Resource]. – Mode of access: URL: <http://www.unctad.org/>
14. <http://irwes.narod.ru/texts/l-tnk.html>